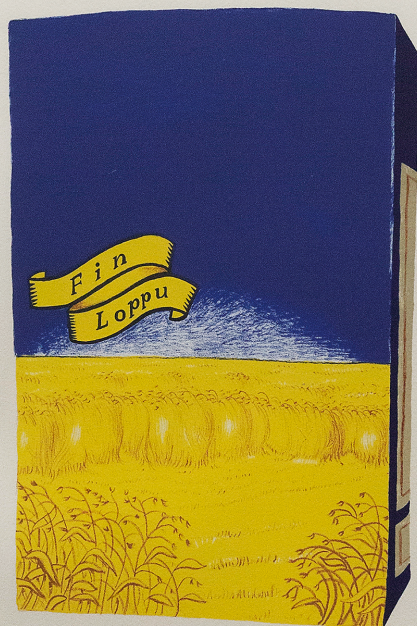

Jani Leinosen teos Fin - Loppu. Vedos 56/90. Hankittu seuran kokoelmaan 12.11.2008. Teos on ollut ripustettuna Kalevankatu 11:n toisen kerroksen toimistotilojen käytävän seinällä.

Asko Lehmuskallio ja Jenni Niemelä-Nyrhinen

Kuvallinen viestintä osana sosiaalista vuorovaikutusta

Kuvien ottamisesta, jakamisesta ja näyttämisestä on tullut osa ihmisten arkipäiväistä viestintää, niin vapaa-ajalla kuin töissäkin. Myös osa terveydenhuollon ammattilaisista hyödyntää visuaalisia teknologioita uusin tavoin esimerkiksi ollakseen vuorovaikutuksessa sosiaalisen median yleisöjen kanssa. Kuvien avulla tallennetaan tiettyjä tilanteita, ja näitä tallenteita jaetaan muille nähtäväksi. Välillä tallennetut tilanteet ovat dokumentaarisen ”luonnollisia”, välillä taas selvästi juuri kameraa ja kuvan julkaisualustaa ajatellen tuotettuja. Jaetut kuvatallenteet voivat innostaa ja informoida mutta myös herättää yksityisyyteen ja kuvaamisen etiikkaan liittyviä kysymyksiä. Joka tapauksessa kuvat kietoutuvat yhä useammin tilanteisiin, joissa olemme yhteydessä toisiimme. Siksi on tärkeää pohtia, miten lisääntynyt kuvallinen viestintä oikeastaan vaikuttaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen.

Tarkastelemme neljää osin päällekkäistä kuvien vuorovaikutuksellista käyttötapaa, jotka myös osaltaan selittävät kuvallisen viestinnän suurenevaa merkitystä. Vaikka tutkijat toisinaan painottavatkin kuvateknologioiden merkitystä, esimerkiksi kameralaitteiden yleisyyttä, pienuutta, datansiirron nopeutta sekä kuvaamisen suhteellista edullisuutta, me (kirjoittajat) ajattelemme, että nämä merkittävät kuvaamisen mahdollistajat ovat alisteisia kuvien vuorovaikutuksellisen käytön merkitykselle. Näissä vuorovaikutuksellisissa käyttötilanteissa kuvia käytetään muistamisen välineenä, sosiaalisten suhteiden rakentajina ja ylläpitäjinä, itseilmaisun keinoina sekä osana mahdollisten tulevaisuuksien luotaamista.

Kuvamuistoja

Siitä asti, kun ensimmäiset kuluttajille tarkoitettut kamerat tulivat markkinoille 1800-luvun lopussa, amatöörialokuvaajilla on ollut mahdollisuus dokumentoida visuaalisesti omaa elämänsä. Tämä niin sanottu näppäilyvalokuvaus oli jo varhain hyvin konventionaalista. Esimerkiksi George Eastman Company opetti mainosten avulla ihmisille, mitä kaikkea valokuvamerkillä voitaisiin tehdä (1). Monet totutuista

kuvaamisen ja kuvassa olemisen tavoista ovat olleet olemassa yhtä pitkään kuin amatöörialokuvaus, ja ne ovat myös säilyneet siirryttäessä analogisesta digitaaliseen valokuvaukseen (2). Meillä on tapana ottaa kuvia rakkaista perheenjäsenistämme ja ystävistämme sekä onnellisista loma- ja juhlahetkestä (**KUVA 1**). Osaamme poseerata tilanteeseen sopivalla tavalla ja asettua yhdessä ryhmäkuvaan. Kuvien ottaminen tietyllä tavalla vahvistaa tunteita, joita liitämme kuvien ihmisiin ja hetkiin.

Otamme ja säilytämme valokuvia täydentääksemme omaa rajallista muistiamme. Valokuvia valitsemalla voimme myös rakentaa haluamamme version omasta menneisyydestämme, katsottavaksi niin itsellemme kuin muillekin. Valokuvaus ymmärretäänkin usein eräänlaisena muistamisen teknologiana (3). Vaikka otamme valokuvia muistaaksemme, emme kuitenkaan välttämättä palaa kovin usein niiden äärelle. Pidämme kuvia hyvässä tallessa valokuva-albumeissa, kovalevyillä tai pilvipalveluissa. Valokuvat ovat meille tärkeitä ja merkityksellisiä olemalla olemassa, tarjoamalla mahdollisuuden katsoa menneeseen, vaikka emme tätä katsetta aktivoisikaan.

Kuvia ei suinkaan oteta vain henkilökohtaisiksi muistamisen välineiksi, vaan haluamme

KUVA 1. Taltioimme usein valokuvin rakkaita perheenjäseniä ja onnellisia lomahetkiä. Kuva: Teuvo Kanerva (1979–1986), Museoviraston Kuvakoelma.

myös muistaa yhdessä. Kuvat voivat toimia tällaisen yhdessä muistelemisen välineenä (4). Katsomme esimerkiksi valokuvia yhdessä lasten kanssa kertoaksemme heille heidän varhaislapsuudestaan. Samalla luomme ja vahvistamme muistikuvia, joita ei välttämättä syntyi ilman valokuvia. Myös älypuhelimemme innoittavat yhteiseen muisteluun tarjoamalla automaattisesti tuotettuja kuvamuistoja. Kun puhelimen kuvasovellus tarjoaa sopivan kuvamuiston, saatamme lähettää kuvan vaikkapa vanhalle opiskelukaverille muistutuksena yhteisistä kokemuksistamme. Kuvat tarjoavat mahdollisuuden ammentaa menneestä ja tuoda menneisyyden osaksi tämänhetkistä vuorovaikutusta.

Kuvat luovat ja ylläpitävät suhteita

Teknologinen kehitys, lähinnä kamerapuhelinten ja internetin kehitys, on lisännyt valokuvan nykyhetkeen kiinnittyviä käyttötapoja. Valokuvat toimivat edelleen henkilökohtaisen ja jaetun muistin välineinä ja sellaisenaan rakentavat ja ylläpitävät sosiaalisia suhteitamme. Muistamisen lisäksi valokuvat kuitenkin ovat yhä enemmän osa nykyhetkeen kytkeytyvää vuorovaikutustamme. Yksi selitys kuvallisen viestinnän suosiolle onkin se, että valokuvat

mahdollistavat läsnäolon tunteen, vaikka olemme fyysisesti kaukana toisistamme (5). Vaikka sanallisetkin viestit ovat tärkeitä, kuvat paljastavat kuvanottohetkistä myös sellaista, mitä on vaikea sanallistaa: ilmeitä, eleitä ja asiasuhteita. Luemme kuvapinnoilta monenlaista informaatiota.

Moni ajattelee myös, että valokuvilla on erityinen suhde todellisuuteen. Vaikka tiedostamme valokuvan muokkaamisen mahdollisuudet, pidämme valokuvia helposti ikään kuin todellisuuden avautuvina ikkunoina. Erityisesti sosiaalisen median kuvavirtaa selatessa on tärkeää muistaa, että jaetut valokuvat ovat ”ikkunoiden” sijaan useimmiten monella tapaa muokattuja ja valikoituja representaatioita. Positiivisiin hetkiin ja suotuisiin kuvakulmiin keskittyvässä sosiaalisen median valokuvien virrassa tarvitaankin media-lukutaitoa, kuten sitä on tarvittu jo aiemminkin perhealbumien ”onnen hetkiä” selattaessa.

Toisaalta tuo valokuvaan liitetty erityinen suhde todellisuuteen saa myös aikaan valokuvista välittyvän läsnäolon tunteen. Miellämme valokuvan jälkeen kuvattavasta tai kuvan ottajasta. Valokuvilla on tämän vuoksi tärkeä rooli yhteyden luomisessa ja ylläpitämisessä. Saatamme lähettää läheisillemme kuvia, joiden ei oikeastaan ole tarkoitus välittää muuta informaatiota kuin sen, että olemme täällä ja

KUVA 2. Nuoret jakavat ystävilleen Snapchatissa muun muassa tällaisia puhelimen takakameralla nopeasti otettuja kuvia. Kuvat perustuvat tutkimusaineistoon (7), mutta ne on rekonstruoitu tätä artikkelia varten.

haluamme ylläpitää yhteyttä kuvan vastaanottajaan (6). Erityisesti nuorten suosimassa Snapchat-sovelluksessa viestintä on usein tällaista yhteyttä ylläpitävää (7). Kuvien sisältöön tai asetteluun ei välttämättä kiinnitetä juurikaan huomiota, sillä ne ovat vuorovaikutuksen tarkoituksen kannalta sivuseikkoja (**KUVA 2**).

Visuaalinen sosiaalinen media ja sen mahdollistama kuvallinen vuorovaikutus on tuonut uudenlaisia piirteitä myös jo 1950-luvulla havaittuun parasosiaalisten suhteiden ilmiöön (8). Parasosiaalisilla suhteilla viitataan tilanteisiin, joissa mediasisällön kuluttajalla esiintyy mediaesiintyjää kohtaan tuntemuksia, jotka ovat samankaltaisia kuin jos hän olisi kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tämän kanssa. Visuaalisessa sosiaalisessa mediassa parasosiaalinen suhde voi syntyä kehen vain, joka tuottaa siellä julkista sisältöä. Eri ammateissa toimivat ihmiset voivat pyrkiä luomaan ja lujittamaan suhteitaan seuraajiinsa muun muassa jakamalla myös henkilökohtaisempaa puoltaan somessa. Esimerkiksi sosiaaliseen mediaan sisältöä tuottava terveydenalan ammattilainen voi jutella seuraajilleen tuttavallisesti kotisohvaltaan. Tällainen vuorovaikutus tekee sisällöntuottajasta helposti lähestyttävämmän oloisen ja voi jopa luoda illuusion läheisyydestä (9).

Itseilmaisun kasvot

Kuvilla luomme suhdetta myös itseemme. Emme koskaan näe kasvojamme suoraan, vaan tarvitsemme erilaisia tekniikoita ja teknologioita kasvojemme havaitsemiseen. Järven pinta, toisen ihmisen katse, peili tai valokuvakamera heijastaa meille kasvojamme nähtäväksi, ja näemmekin ne heijastustavan mukaan aina vähän eri tavoin. Tuulenvire järven selällä tekee kasvojemme heijastuksesta hivenen epätarkan, eikä kasvojemme liike pysähdy, vaikka kuinka keskitymme. Kasvonilmeet saavat muotonsa ja hajoavat hetken päästä, kun emme enää jaksakaan hymyillä, itkeä tai nauraa.

Miltä kasvomme näyttävätkään? Peili on vakiinnuttanut omalla tavallaan kasvojen katsoamisen tapoja sileän pintansa ja liikutettavuutensa vuoksi. Katse kasvoihin, peilin kautta, kuuluu lähes jokaisen länsimaisen ihmisen päivittäiseen rituaaliin. Katse peiliin välittää ymmärrystämme kasvoistamme, kuten myös muut tekniikat, joiden avulla voimme nähdä kasvomme (10).

Valokuvakamerasta tuli keksimisensä jälkeen nopeasti väline, jonka avulla omia kasvoja voitiin tarkkailla kasvoista otettua kuvaa tutkimalla. Kasvojen liikkeen sijaan tietyn hetken taltioiminen muutti käsityksemme siitä, miltä

KUVA 3. Artikkelin kirjoittajat kuvattuna Snapchat-filterillä ja profiililuontityökalulla.

kasvomme näyttävät (11). Vaikka kasvokkainen vuorovaikutus on pitkään jäsentynyt sosiaalisten katseiden kautta, ovat peili ja valokuvakamera mahdollistaneet kasvojen erilaisen näkemisen. Ei olekaan yllättävää, että erityisesti kamerapuhelinten yleistyessä omien kasvojen kuvaamisesta tuli merkittävä tapa sekä tutkia omia kasvoja että kokeilla erilaisia tapoja näyttää kasvoja muille esimerkiksi selfieiden muodossa. ”Kasvojen leikki” on muodostunut suosituksi tavaksi ilmaista itseään ja kokeilla erilaisia tapoja olla maailmassa. Sosiaalisen median palvelut innostavat meitä kasvoilla leikkittelyyn muun muassa tarjoamalla erilaisia filtereitä, joiden avulla voimme näyttää vaikkapa piirroshahmoilta, fantasiaolentoilta tai tietokonepelin hahmoilta (**KUVA 3**).

Tämä kasvoin liittyvä itseilmaisun muoto on esimerkki kuvallisen vuorovaikutuksen merkityksestä. Kuvilla voimme olla uudenvuodenlaisilla tavoilla läsnä toisillemme, myös ja erityisesti sellaisilla, jotka eivät noudata totuttuja suhteellisen tiukkoja kasvojen esittämisen yhteiskunnallisia normeja. Kuvien merkitys itseilmaisua ajatellen onkin tullut säännöllisesti esiin viime vuosien empiirisissä tutkimuksissa (3,12,13).

Tulevaisuuteen luotaaminen

Jos omien kasvojen näkemisen haaste innoittaa useita ihmisiä käyttämään kamerateknologioita nähdäkseen, ”miltä he näyttävät”, on itseilmaisun keinoilla kokeilu ja leikkittely oiva tapa luoda myös mahdollisia tulevaisuuksia. Juuri

näin toimi osa tutkittavista sosiaalisen median deittipalvelun käyttöä koskevassa tutkimuksessa (14). Tutkittavat kokeilivat erilaisia tapoja ”olla kuvassa”, jakoivat näitä kuvia deittipalvelun profiilissaan, ja seurasivat millaisia ”osumia” minkälaisilla kuvilla voi saada. Tässä tapauksessa kuvia ei käytetty muistamisen, sosiaalisten suhteiden ylläpidon tai itseilmaisun välineenä, vaan tulevaisuuteen mahdollisesti vaikuttavina visuaalisina viesteinä. Kuvilla luodattiin tulevaisuutta kokeilemalla erilaisten kuvayhdistelmien vaikuttavuutta. Tällä oli erityistä merkitystä niille, jotka etsivät itselleen ennestään tuntemattomien ihmisten joukosta sitä yhtä erityistä, jonka kanssa jakaisivat tulevaisuudessa niin ilonsa kuin surunsakin. Tämän ihmisen ajateltiin siis löytyvän oikealla tavalla asetellun kuvan avulla.

Vastaavaa kuvallista vuorovaikutusta on myös nähtävissä työnhaussa silloin kun työnhakijat liittävät työhakemuksensa kuvan itsensä. Vaikka kuva on toki otettu tietynä aiempaan hetkenä, ei sen funktio työhakemuksessa ole muistella kuvanottohetkeä, vaan osaltaan auttaa avaamaan ovia uudenvuodenlaisiin työympäristöihin. Kuva työhakemuksessa suuntaa kohti tulevaa, paikkoja, ympäristöjä ja sosiaalisia tilanteita, joista ei vielä juurikaan tiedetä. Tulevaisuutta luotaavat kuvat kurkottavat aktiivisesti kohti tuntemattomaa, tavallaan kutsuvat tuntemattoman luokseen. Ne ovat tietynlaisen halun visuaalisia kiteytyksiä – halun muuttua, uudistua, luoda nahkaansa ja tehdä uutta.

Tähän kuvalliseen tulevaisuuteen luotaamiseen liittyy myös ajatus jatkuvuudesta. Koska kuva kasvoista (seuranhakupalvelussa, työhakemuksessa) on otettu tiettyssä aiemmassa tilanteessa, voidaan ajatella, että tulevaisuuteen kurkottaminen lähtee aina tietystä tunnistettavasta hetkestä. Tällainen kuvallisen vuorovaikutuksen muoto on erityisen ilmeinen passikuvia otettaessa ja myöhemmin passia käytettäessä. Näihin tulevia rajanylitystilanteita varten otettuihin kuviin liittyy viranomaisten merkittävä rooli, kun he tunnistavat ja varmistavat, että kuvassa näkyvä ihminen on todella se, joka hän väittää olevansa. Jos seuranhakupalvelun kuvat voivat olla hyvinkin ilmeikkäitä ja itseilmaisua korostavia, ovat passikuvat tällaisen kuvallisen vuorovaikutuksen toista ääripäätä: erityisen

tiukkaan säänneltyjä ja visuaaliselta kerronnaltaan rajattuja kuvallisia esityksiä (15). Yhtä kaikki, niiden kuvallinen käyttö on tulevaan suuntaavaa vuorovaikutusta, ei tähän hetkeen viittaavaa tai eilistä muistelevaa.

Lopuksi

Vaikka monien kuvassa olemisen tapojen juuret ulottuvat kauas valokuvauksen historiaan, keksivät ihmiset kuville yhä uusia käyttötapoja ja -tarkoituksia. Esimerkiksi konenäön sovellusten yleistyessä on hyvinkin mahdollista, että lähitulevaisuudessa automatisoimme yhä enemmän toimintaa kamerakuvien avulla – osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta vaihtuu ihmisten ja teknologioiden väliseksi vuorovaikutukseksi. Lisäksi kansalliset rajat ylittävät trendit vaikuttavat jo nyt hyvin erilaisista kulttuureista tulevien ihmisten tapoihin olla kuvassa: he oppivat jäljittelemään toisiaan, vaikka olisivat tuhansien kilometrien päässä toisistaan. Vuorovaikutuskanavien lisääntyessä yhä useampi meistä saattaa elää antropologi Marc Augén tunnistamassa ylimodernissa (supermodernity), jossa samanaikaisuuksien kertautuminen kuormittaa ihmisiä: viestejä, valinnanmahdollisuuksia ja etäläsnäolon kutsuja on enemmän kuin yksittäinen ihminen pystyy käsittelemään (16).

Monen tulevan, uuden ja erilaisen keskellä edellä kuvailemamme neljä kuvien vuorovaikutuksellista käyttötapaa säilynevät vastaisuudessaakin: muistaminen, sosiaalisten suhteiden

luominen ja ylläpitäminen, itseilmaisuus ja tulevaisuuteen luotaaminen ovat nyt ja jatkossakin monille merkityksellisiä syitä käyttää kuvia arjessaan. Kuvallinen vuorovaikutus on merkittävä maailmassa olemisen ja tekemisen muoto, eikä kuvien merkitys rajoitu sosiaalisen median tai kamerapuhelimien maailmaan. Kuvat ohjaavat, jo etymologisestikin, ideoita ja visioita, eikä kuvallisen vuorovaikutuksen kuvallisuutta tule nähdä erillisenä tästä. Kuvat ovat tärkeitä, koska niiden avulla muistamme ja kerromme toisillemme, että välitämme. Luotaamme kuvilla tulevaa ja ilmaisemme itseämme. Otamme, katsomme ja jaamme kuvia myös ymmärtääksemme perimmäisiä kysymyksiä, kuten omaa paikkaamme, suuntaamme ja merkitystämme maailmassa. ■

ASKO LEHMUSKALLIO, visuaalisen tutkimuksen professori
Johtaja, TRAVIS-, ViC- ja KuvaTieto-tutkimusprojektit sekä Visual Studies Lab -tutkimusryhmä, Tampereen yliopisto

JENNI NIEMELÄ-NYRHINEN, visuaalisen tutkimuksen (erityisesti valokuvatutkimuksen) dosentti

Johtava asiantuntija, Muotoiluinstituutti (LAB-ammattikorkeakoulu)
Vieraileva tutkija, TRAVIS-projekti, Tampereen yliopisto

Asko Lehmuskallio on julkaissut laajasti kuvista ja kuvallisuudesta, erityisesti siitä, miten kuvat vaikuttavat tapoihimme olla maailmassa.

Jenni Niemelä-Nyrhinen tekee visuaalista tutkimusta, joka tavoitteena on löytää polkuja kestäväan ja hyvään tulevaisuuteen.

KIRJALLISUUTTA

1. Lehmuskallio A. Dreams of ubiquitous camera use: attachment suggestions in early Kodak advertisements. Kirjassa: Bild-agenten. München: Fink 2001, s. 257–76.
2. Zuromskis C. Snapshot photography, now and then: making, sharing, and liking photographs at the digital frontier. After-image 2016;44:18–22.
3. Van House N. Personal photography, digital technologies and the uses of the visual. Vis Stud 2011;26:125–34.
4. Van House N, Davis M, Ames M, ym. The uses of personal networked digital imaging: an empirical study of cameraphone photos and sharing. CHI '05 Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems 2005:1853–6.
5. Niemelä-Nyrhinen J, Seppänen J. Visual communion: the photographic image as phatic communication. New Media Soc 2020;22:1043–57.
6. Villi M. "Hey, I'm here right now": camera phone photographs and mediated presence. Photographies 2015;8:3–22.
7. Niemelä-Nyrhinen J, Seppänen J. Photography as play: examining constant photographing and photo sharing among young people. Vis Commun 2023;22:581–99.
8. Horton D, Wohl RR. Mass communication and para-social interaction: observations on intimacy at a distance. Psychiatry 1956;19:215–29.
9. Rotola-Pukkila M, Isotalus P. Ystävyyttä vai illuusiota?: parasosiaalisen suhteen näkyminen seuraajien viesteissä sosiaalisen median vaikuttajalle. Lähikuva – Audiovisuaalisen Kulttuurin Tieteellinen Julkaisu 2021;34:95–110.
10. Lehmuskallio A. The look as a medium: a conceptual framework and an exercise for teaching visual studies. J Vis Lit 2019;38:8–21.
11. Belting, H. Face and Mask: A Double History. Princeton: Princeton University Press 2017.
12. Gómez Cruz E, Lehmuskallio A, toim. Digital photography and everyday life. Oxfordshire: Routledge 2016.
13. Schreiber M. Showing/sharing: analysing visual communication from a praxeological perspective. Media Commun 2017;5:37–50.
14. Jänkälä A, Lehmuskallio A, Takala T. Photo use while dating: from forecasted photos in tinder to creating copresence using other media. Hum Technol 2019;15:202–25.
15. Lehmuskallio A, Haara P. The passport as a medium of movement. Kirjassa: Varieties of cooperation: mutually making the conditions of mutual making. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden 2023, s. 137–65.
16. Augé M. Non-places: an introduction to supermodernity. Lontoo: Verso Books 2020.